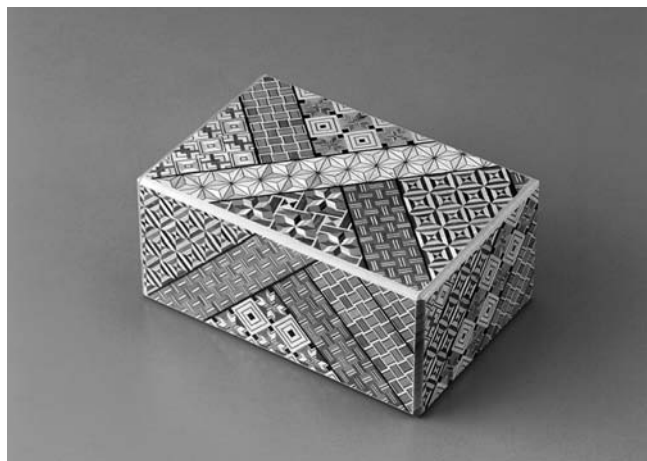

Tri svetilke iz ročno izdelanega papirja *edo*.
Foto: Japonska fundacija

Intarzija *hakone*, škatlica s skrivnim odpiranjem, delavnica Noburu Honma.
Foto: Japonska fundacija

JAPONSKA UPORABNA UMETNOST NA OBISKU V NARODNEM MUZEJU SLOVENIJE

Japonska kultura, še zlasti pa pretanjeno oblikovani izdelki uporabne umetnosti, je zelo zaznamovala evropsko uporabno umetnost, podobno kot je to že pred njo storila kitajska kultura. Najprestižnejši kitajski izdelki so bili verjetno tisti iz porcelana, ti so namreč na stari celini postali znak bogastva, spodbudili so novo modo in spremenili način življenja. S Kitajsko smo bili Evropejci povezani že vsaj od srednjega veka.

Pri Japonski pa je zadeva precej drugačna. Njeni običaji in kultura so se zdeli evropskim raziskovalcem (ki so bili v isti osebni tudi trgovci, zavojevalci, ipd.) precej bolj tuji in oddaljeni od tedaj znanega evropocentričnega sveta.

Leta 1650 so začeli v Evropo (predvsem v Anglijo) izvažati japonski porcelan. Po teh izdelkih je bilo zelo veliko povpraševanje. Edini izdelki uporabne umetnosti, ki so bili v Evropi domači, na Japonskem pa ne, so bili stekleni. Za uravnoteženje trgovine so poskrbele želje japonskih kupcev, ki so od Angležev kupovali raznovrstne kozarce, tudi steklene kelihe in kozarce za vino in pivo ter steklenice.

Japonski porcelan iz srede 17. stoletja je v Evropo prihajal iz priistanišča Imari, izdelan pa je bil v Ariti. Poleg barvnega porcelana (*imari*) so Evropejci zelo cenili tudi kakovostnejši *kakiemon*. Ta je v 18. stoletju močno vplival na evropski okus. Okrašen je bil z asimetrično razporejenim okrasjem navadno modre barve, ki je poudarjal bleščečo belo površino. Zelo dobro so ga kopirali v Meissnu. Tako *imari* kot *kakiemon* sta bila pogosto okrašena z motivi, izdelanimi po zgledih posebej za evropski okus. Podobno prilagojena okusu tujih kupcev je bila tudi keramika *satsuma*, ki je poseben tip japonske keramike. Imenuje se po kraju v prefekturi Kagoshima. Pojavila se je v drugi polovici 16. stoletja, razvili pa so jo korejski lončarji. Glavnino izdelkov predstavljata dve vrsti keramike *satsuma*: črna in bela. Črno označujejo temni in rjavkasti odtenki. Najbolj poznani izdelki so beli, namreč kremne, slonokoščene barve – s tem spominjajo na evropsko be-

loprsteno keramiko – glazura je posuta z drobnimi, kot las tankimi krakelurami, okrasje pa je zelo bogato, barvano in pozlačeno, izvedeno v plitvem reliefu. Tehnika zelo spominja na emajlno poslikavo na kovini. Poleg porcelana, ki je bil prvo in najpomembnejše izvozno blago, s katerim so se srečali Evropejci, je pomembno vlogo v trgovini igralo še ročno poslikano svileni blago, fascinantni pa so bili tudi izdelki iz tako imenovanega laka, predvsem manjši kosi pohištva. Tej zanimivi, v Evropi neznan tehniki obdelave oziroma krašenja lesa so celo rekli kar *japanning*, kar bi lahko prevedli z japonska obdelava lesa.

Japonski vpliv v uporabni umetnosti je v Evropo prodiral počasi, previdno. Silovito pa je izbruhnil na svetovni razstavi v Parizu leta 1867. Svileni kimoni neprecenljive vrednosti s čudovitimi vzorci in barvami, keramika, nenavadna doživetja, kot je čajni obred, so poleg Hiroshigovih in Hokusajevih lesorezov z nenavadnimi oblikami povzročili pravo revolucijo v takratni evropski umetnosti. Lahko rečemo, da je prav japonski delež na svetovni razstavi eden od temeljnih kamnov secesije. Ko so japonski izdelki postajali v očeh Evropejcev vedno bolj zaželeni, je Samuel Bing v svoji trgovini v Parizu začel prodajati izdelke iz te daljne azijske dežele. Iz Pariza se je moda zbiranja in posnemanja japonskih izdelkov razširila po vsej Evropi. Najbolj priljubljeni artefakti so bili kimoni, posode iz laka, litega železa, keramike in porcelana, izdelki iz bambusa ter pahljače.

V stoletjih so se na Japonskem oblikovale rokodelske delavnice, ki so še bolj kot evropske cehovske konstrukcije urejale izdelavo prestižnih predmetov. V ustaljenih tradicionalnih strukturah je potekalo tudi izobraževanje. Izdelovalci keramičnih in kovinskih posod in drugih predmetov, bambusovega pohištva in majhnih okrasnih artefaktov, pahljač, kimonov in drugega so svojo spretnost izpopolnili do popolnosti. Predvsem se je kazala v popolnem obvladovanju materiala, ki je bil že sam s svojimi značilnostmi, zlasti v oblikovanju keramike ali kovine, tudi okras.

* Doc. dr. Mateja Kos, dr. umetnostnozgodovinskih znanosti, muzejska svetnica, Narodni muzej Slovenije. 1000 Ljubljana, Prešernova 20, E-naslov: Mateja.Kos@nms.si

Keramika *kyo*, čajnik za *bancha* čaj in dve skodelici, delavnica Rokubei.
Foto: Japonska fundacija

Fazo, ki jo je evropsko oblikovanje doseglo z Bauhausom, da namreč oblika sledi funkciji, so japonski umetni obrtniki obvladali že od vsega začetka.

Tradicionalne japonske obrti se še danes razvijajo, država pa jih pri tem zelo podpira. Zato ne gre za nekakšno muzejsko nostalgичno obnovo ali prikaz večšin iz minulih časov, ampak za živo dejavnost, ki z uporabo starodavnega znanja proizvaja nove, sodobnemu času prilagojene izdelke.

Posamezne delavnice so razvile svoj značilni slog, ki je, podobno kot v uporabni umetnosti nasploh, postal sinonim za določene značilne tehnične inovacije in s tem povezane izdelke. Na razstavi so razstavljene nekatere najbolj znane. Predvsem pa gre za izdelke, ki so bili narejeni v zadnjih nekaj letih, ne torej za starine, ampak za spomenike žive japonske tradicije oblikovanja oziroma izdelovanja uporabnih predmetov.

Velika večina eksponatov je keramičnih. Razstavljeni predmeti so izdelani v najznačilnejših japonskih tehnikah, tudi tistih, ki so s svojo prvinskostjo in preprostostjo tako močno fascinirale keramike po vsem svetu, da so še zlasti v drugi polovici 20. stoletja prevladale nad vsemi drugimi možnostmi oblikovanja, na primer ročno modeliranje posod in tehnika *raku*.

Keramični izdelki so na razstavi razporejeni v skupine glede na delavnice, od koder prihajajo. Imenujejo se po krajih ali delavnicah. Za keramiko *kasama* je značilna uporaba glin z veliko vsebnostjo železa, zato pri žganju postane črno-rdeča. Kontrast med obema močnima barvama je obenem tudi okras. Tradicija keramike *mino* sega v 6. stoletje. Ker gre za porozno lončenino, so njena značilnost posebne glazure. Keramika *mino* je poznana po vzorcih iz narave in preprostih rastlinskih ornamentih, kot je na primer bambus. V skupino lončenine sodi tudi keramika *bizen*, pri kateri še zlasti učinkuje sam proces žganja, saj traja kar dva tedna. Poškodbe zaradi ognja, ki nastanejo na predmetih, so hkrati tudi njihov okras. Za keramiko *hagi* je značilna posebne vrste glina, ki je primerna tudi za druge vrste oblikovanja, na primer dolbenje. Ročno modelirani izdelki so najpogostejše premazani z belo neprozorno glazuro. Porcelan kot najplemenitejšo zvrst keramike zastopajo na primer izdelki *banko*. Navadno so bogato okrašeni z bujnimi barvnimi vzorci, s perforacijami in pozlato. Tudi porcelan *imari* je še vedno eden temeljev japonskega oblikovanja omenjenega materiala. Vzorci so sodobnejši,

Keramika *mino*: skledica *oribe*, delavnica Gyokuzan.
Foto: Japonska fundacija

vendar temeljijo na tradiciji, enako velja tudi za barvno lestvico, ki je še vedno enaka kot pred stoletji.

Nekaj zelo zanimivih tehnik tkanja in poslikavanja tekstila predstavljajo krep iz bele koprive (vlakna so zvita, tako da površina tkanine dobi neenakomerno strukturo), svila *yuki* (tkana na posebnih, zelo preprostih statvah), tkanje *hanakura* (vzorec nastane v osnovi in ne v votku) in poslikavanje svile *yuzen* (pri kateri črte iz posebne paste preprečijo razlivanje barv). Eden glavnih poudarkov na razstavi je svilen kimono, poslikan s preprostim, a zelo učinkovitim cvetličnim vzorcem v tehniki *yuzen*.

Izdelki iz laka so za evropski okus nekoliko nenavadni. Nanašanje plasti laka na leseno osnovo – ta je najpogostejše izrezljana iz cimetovega, magnolijinega ali cipresinega lesa – je lahko različno, mogoča je neenaka debelina plasti, da nastane reliefni okras (na primer *takaoka*). Za tehniko *wajima* je značilna plast glin, s katero predmet premažejo še pred nanašanjem laka. Lak je lahko različnih barv, razstavljeni predmeti pa so tudi zlateni.

Izdelki iz kovine so predstavljeni z litoželeznim čajnikom *nanbu*; ti so danes zelo priljubljeni tudi pri nas. Obdelava površine je zelo preprosta, nastane z vtiskovanjem, s tolčenjem ali z vrezovanjem. Poznano je tudi oblikovanje brona in bakra. Tu sta najpogostejši tehniki, podobno kot v Evropi, ulivanje in kovanje.

Tehnika krivljenja cipresinega lesa omogoča izdelavo predmetov zapletenih oblik. Škatle za hrano *bento* so posrečen spoj preproste oblike in materiala. Podobno kot pri mizarstvu tudi pri drobnih predmetih ne uporabljajo žebeljev, saj posamezne dele spajajo na tradicionalen način, z zarezami, ki se sestavijo ena v drugo. Pogosto za pohištvo uporabljajo bambus, pletarstvo je ena najstarejših tehnik. Precej bolj ambiciozen tip okrasa je intarzija *hakone*. Pri razstavljenih predmetih pa ni zanimiva samo barvita dekoracija lesa, ampak tudi nenavaden in skrivnosten princip škatle v škatli. Iz bambusa je mogoče izdelati različne drobne okrasne predmete, na razstavi je tako skupina minucioznih realističnih žuželk.

Zadnji sklop so izdelki iz ročno izdelanega papirja – pisalni papir, luči, ki so pravzaprav lampioni, ter ročno poslikane pahljače.

Razstava ponuja vpogled v tradicionalne japonske obrti in spoznanje, kako Japonci skrbijo za obstanek, promocijo, razširjanje znanja o svoji tradiciji. Državna zaščita v okviru žive dediščine ima pri tem gotovo pomembno vlogo.